

Bloeddropjes

U heeft ze vast wel eens gezien, in de duinen, in bloemrijke graslanden, en vooral in warmere streken. Die opvallende vlindertjes met zwartblauwe, metaalglanzende voorvleugels met bloedrode vlekken, en helderrode achtervleugels als ze opvliegen. Aan de vlekken hebben ze hun naam Bloeddropjes te danken: druppeltjes bloed op een donkere ondergrond.

Voor wie start met vlinderfotografie zijn deze juweeltjes ideaal om de eerste rollertjes op vol te schieten. Sint Jansvlinders la-

In het mei-nummer van Vlinders startte de actie "Nachtvlinders in het zonnetje". De Vlinderstichting wil samen met de KNNV en de jeugdbonden (NJV en JNM) de belangstelling voor dagactieve nachtvlinders stimuleren. Dit artikel gaat dieper in op één van de aandachtsoorten, de Sint Jansvlinder (*Zygaena filipendulae*). Daarbij kijken we ook naar zijn zeldzame familielid in Nederland: de 5-stippige Sint Jansvlinder (*Zygaena trifolii*).

Over vijf- en zesstippen

ten zich nauwelijks verstoren en zijn gemakkelijk van dichtbij te bekijken zonder dat ze wegvliegen.

Het vlekkenpatroon is erg variabel en dat kan herkenning van de juiste soort wel eens lastig maken. In het buitenland vliegen veel op elkaar lijkende soorten en ondersoorten, met soms rare, afwijkende vormen. Regelmatig komen Sint Jansvlinders voor waarbij de rode kleur vervangen is door oranje of geel. Ook bestaan er dubbelsoorten die in uiterlijk niet of nauwelijks zijn te onderscheiden, maar waarvan de rupsen op verschillende voedselplanten leven. Bloeddropjes zijn warmteminnend en leven vaak op verspreide, relatief kleine vliegplaatsen in voedselarme, kruidenrijke graslanden. Over heel Europa gaan dit soort leefgebieden achteruit door ontginning, ontwatering en vermeting. Veel Bloeddropjes zijn daardoor zeldzaam geworden.

Giftigheid

Het rood en zwart van de vlinders en het geel met zwarte vlekken van de rupsen zijn bekende waarschuwingskleuren. Zij waarschuwen daarmee dat ze onsmakelijk en giftig zijn voor vogels en andere rovers. Sint Jansvlinders kunnen net als lieveheersbeestjes 'bloeden' als ze zich bedreigd voelen. Ze persen uit hun pootgewrichten en tussen hun segmenten druppels stinkend vocht naar buiten, waarin blauwzuurachtige stoffen zitten. Dit gif wordt door de rupsen en vlinders zelf aangemaakt.

Omdat de rupsen ongevoelig zijn voor dit zelfgemaakte gif, zijn ze in staat om plantensoorten die giftige stoffen als cyanide bevatten, zoals Rolklaver, als voedsel te gebruiken (Tremewan, 1995)

Door deze bescherming hoeven Sint Jansvlinders zich niet goed te verstoppen of snel te vluchten. Vaak vinden we groepen vlinders in grote aantallen op kleine oppervlaktes. Ze zitten graag op bloemenhoofdes van distels, Beemdkroon en Duifkruid om nectar te zoeken en vliegen slechts af en toe en traag.

tekst:

Frans van Alebeek

Zygaena trifolii, de 5-stippige Sint Jansvlinder.

FOTO: HERMAN BERKHOUDT

Zygaena filipendulae:
een stipje méér.

FOTO: RENÉ KREKELS

Waardplanten

De rupsen van *Zygaena*-soorten zijn geelgroen van kleur met zwarte vlekken en lijken met hun slakachtige vorm op de rupsen van Blauwtjes. Ze leven goed verborgen op voornamelijk Vlinderbloemigen. De wetenschappelijke namen van Bloeddropjes bevatten bijna allemaal de naam van een plantensoort en suggereren daarmee een binding aan bepaalde voedselplanten. En inderdaad zijn de meeste bloeddropjes als rups afhankelijk van slechts één of enkele soorten waardplanten. Maar dat wetenschappers er soms een potje van maken wordt hier wel heel erg duidelijk geïllustreerd! Want voor Noordwest Europa geldt eigenlijk maar één simpele vuistregel: een *Zygaena*-rups leeft beslist niet op de plantensoort die in de wetenschappelijke naam van de vlinder wordt genoemd (Elbert, 1994)! Dus de rups van de Sint Jansvlinder (*Zygaena filipendulae*) leeft niet op Moerasspirea (*Filipendulae*) en de rups van de 5-stippige Sint Jansvlinder (*Zygaena trifolii*) leeft niet op Klaver (*Trifolium*). Hoe deze verwarring heeft kunnen ontstaan, is een raadsel.

Bloeddropjes overwinteren in het rupsenstadium, soms zelfs twee of drie winters. In het voorjaar verpoppen ze in een langwerpige, gele, papierachtige cocon. Die kent u vast wel van uw wandelingen, omdat de cocons opvallend en hoog in het gras tegen een stevige grasspriet of takje wordt gesponnen. Vaak steekt de lege pophuid nog half uit de cocon als de vlinder al is uitge-

vlogen. En als u geluk heeft, hangt de verse vlinder nog aan dezelfde stengel te drogen in de zon.

In geuren en kleuren

Vrouwelijke Sint Jansvlinders verspreiden al vóór ze uit de pop komen een aantrekkelijke parfum waarmee ze mannetjes lokken. Vaak vliegen er meerdere mannetjes rond een cocon, en wordt er direct met het vrouwtje gepaard als zij de cocon verlaten heeft. Ook mannetjes geven een paringsluchtje af, dat het vrouwtje in de juiste stemming moet brengen voor een vrijpartij. Maar soms gaat er iets mis met de "neus" van een bloeddrop-mannetje. Dat er kruisingen kunnen optreden tussen verschillende *Zygaena*-soorten kun je je nog wel voorstellen. Zij zullen (net als wij) ook wel eens moeite hebben met al die wisselvallige vlekjes en soorten die precies op elkaar lijken. Maar dat er soms ook mannetjes afkomen op de geur van een Hageheldvrouwtje (*Lasiocampa quercus*) of die in paring zijn met een Sint Jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*), dat geeft toch te denken (Tremewan, 1985). Blijkbaar kan niet ieder mannetje goed stippen tellen. Liefde maakt blind!

Twee Nederlandse soorten

In Nederland komen twee soorten nauw verwante bloeddropjes voor: de vrij algemene ("gewone") Sint Jansvlinder (*Z. filipendulae*) en de veel zeldzamere 5-stippige Sint Jansvlinder (*Z. trifolii*). Wanneer zij zich

netjes aan hun beschrijvingen in de boekjes zouden houden, dan was herkenning eenvoudig. De "gewone" Sint Jansvlinder heeft 6 rode vlekken op de voorvleugels, terwijl de 5-stippige Sint Jansvlinder er (uiteraard) 5 heeft. Maar helaas, zo behulpzaam zijn onze Bloeddropjes niet. Ook onze soorten zijn variabel in tekening, en de rode vlekken op de voorvleugels kunnen bij sommige exemplaren samensmelten of uitvloeien over de hele vleugel. Vinden we in Nederland een Sint Jansvlinder met 6 duidelijke rode vlekken, dan is dit met zekerheid de "gewone" Sint Jansvlinder (*Z. filipendulae*). Heeft een exemplaar 5 (of minder) vlekken, dan wordt herkenning lastiger. In Figuur 1 en het kader zijn de belangrijkste herkenningpunten op een rijtje gezet.

Deze kenmerken kloppen echter niet meer wanneer u de grens overgaat. In de ons omringende landen komen nog zo'n 15, soms nauw verwante, *Zygaena*-soorten voor. Om die op naam te brengen heeft u specialistische literatuur nodig, (Tremewan, 1985; Ebert, 1994; Faille, 1994).

Zygaena filipendulae

In de Middeleeuwen kenden de mensen alle dagen waarop de geboorte van een heilige werd herdacht. Zo is 24 juni aan de geboorte van Johannes de Doper gewijd. Vermoedelijk heeft de Sint Jansvlinder hier zijn naam aan te danken, omdat de vlin-ders rond deze tijd beginnen te vliegen. Vroeger was de Sint Jansvlinder heel algemeen (Ter Haar, 1928). De laatste tientallen

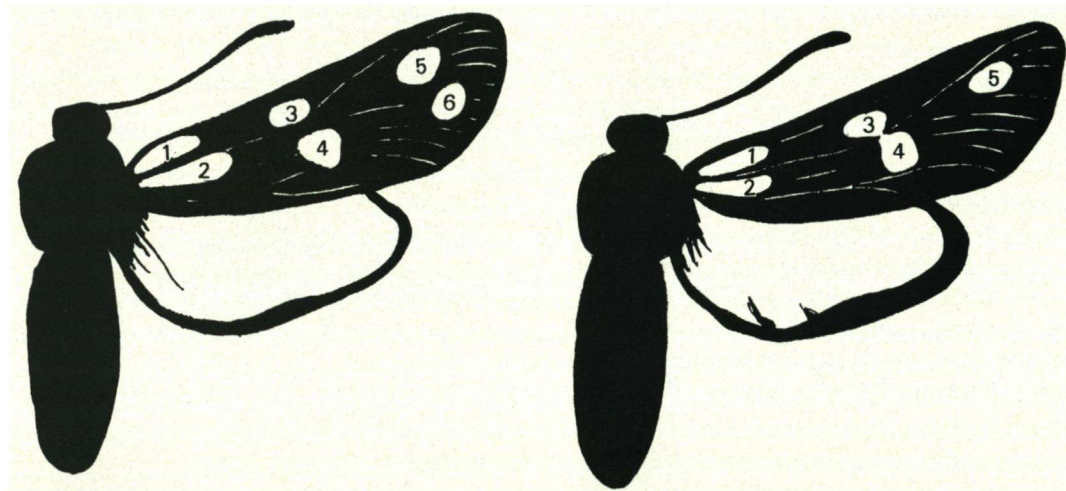
jaren lijkt hij fors achteruit te zijn gegaan. Vooral in de duinen, in Zuid Limburg en in de oostelijke helft van ons land komen nog vliegplaatsen voor waar hij plaatselijk talrijk kan zijn (zie Figuur 2). Opvallend is dat de soort op veel vliegplaatsen van voor 1990 verdwenen lijkt te zijn, en dat veel vindplaatsen van na 1990 nieuw lijken. De Sint Jansvlinder is niet erg kieskeurig in zijn eisen aan zijn leefomgeving. Hij komt in zowel zonnige als beschaduwde vegeta-

Zygaena filipendulae

FOTO: RENÉ KREKELS

ties en in droge en vochtige graslanden voor (Skinner, 1984). De voedselplant van de rupsen is Gewone Rolklaver en Moerasrolklaver. Verwarring over mogelijke andere

Figuur 1.
Typische voorbeelden van de vlek-tekening (en hun nummering) op de vleugels van de Sint Jansvlinder (links) en die van de 5-stippige Sint Jansvlinder (rechts).

Sint Jansvlinder *Zygaena filipendulae*

- normaal 6 vlekken, soms door samenvloeien (vooral vlek 5 en 6) vijf of minder vlekken
- donkere rand langs achtervleugel smal
- vlek 3 en 4 (meestal) duidelijk gescheiden
- vlek 2 vaak breder en langer dan vlek 1

5-stippige Sint Jansvlinder *Zygaena trifolii*

- normaal 5 vlekken, soms door samenvloeien minder vlekken
- donkere rand langs achtervleugel breed
- vlek 3 en 4 vaak aan elkaar rakend
- vlek 1 en 2 ongeveer even breed en lang

Figuur 2.
Verspreiding van de Sint
Jansvlinder (*Zygaena filipendulae*)
vóór 1990 (open vierkantjes) en de
huidige verspreiding (driehoekjes)
tussen 1990 en 1997, in Nederland

Figuur 3.
Verspreiding van de 5-stippige
Sint Jansvlinder (*Zygaena trifolii*)
vóór 1990 (open vierkantjes) en de
huidige verspreiding, tussen 1990
en 1997 (driehoekjes) in Nederland

vliegen vanaf eind juni tot eind augustus, met de piek rond eind juli en begin augustus. En overal waar u ze ziet, in Limburg op de kalkgraslanden, op de dijken van Zeeland, de zandgronden in het Oosten, in de duinen of op de Waddeneilanden, tel de stippen! Misschien kunt u een fotokopie van het kader met de kenmerken in uw veldgids stoppen. Op sommige plekken zouden beide soorten wel eens door elkaar kunnen vliegen. En geef uw waarnemingen door aan De Vlinderstichting. Wie weet, mogen we deze zomer nieuwe populaties van de 5-stippige Sint Jansvlinder ontdekken?!

waardplanten kan zijn ontstaan doordat de Sint Jansvlinder soms eieren legt op naburige planten.

Van de Sint Jansvlinder komen in Nederland twee ondersoorten voor: *Z.f. nederlandica* van pleistocene zandgronden en in kalkgraslanden, en *Z.f. limmenica* in laagveengebieden en in de duinen.

Zygaena trifolii

De 5-stippige Sint Jansvlinder was vroeger in Oostelijk Nederland niet zeldzaam. Tegenwoordig is de soort beslist zeldzaam en lokaal (zie Figuur 3). Er zijn nog populaties gemeld uit Zeeuws-Vlaanderen (Wieland, 1994), Limburg, de Wieden en Weerribben en de Achterhoek.

De soort is veel sterker gebonden aan vochtige, zonnige graslanden dan de gewone Sint Jansvlinder (Elbert, 1994; Skinner, 1984). Door de verdroging van veel van onze natuurgebieden wordt de 5-stippige Sint Jansvlinder in ons land ernstig bedreigd. Maar tegelijk zullen mensen tot nu toe het verschil tussen *Z. filipendulae* en *Z. trifolii* over het hoofd hebben gezien, en er vanuit zijn gegaan dat ze de 'gewone' Sint Jansvlinder hebben gezien. De soort zou best op meer plaatsen voor kunnen komen dan we nu weten.

Van de 5-stippige Sint Jansvlinder komt in Nederland de ondersoort *palustrella* voor. In Groot-Brittannië wordt deze ondersoort beschreven met Gewone Rolklaver als voedselplant, terwijl de ondersoort *decreta* als rups op Moerasrolklaver zou voorkomen (Tremewan 1985).

Stippen tellen

Gaat u er deze zomer vooral op uit om Sint Jansvlinders te ontdekken. Beide soorten

Literatuur

- Ebert, G. (ed.), 1994. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 3 Nachtfalter 1. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Faillie, L., 1994. Guide pour l'identification des espèces du genre *Zygaena*. Edition J.-M. Dese.
- Haar, D. ter, 1928 (herdruk 1989). Onze Vlinders, Uitgeverij Intercombi van Seijen B.V., Leeuwarden.
- Skinner, B., 1984. Colour Identification Guide to the Moths of the British Isles. Penguin Books, London.
- Tremewan, W.G., 1985. *Zygaenidae*. In: J. Heath & A.M. Emmet (eds.), The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland. Harley Books, Colchester.
- Wieland, A., 1994. *Zygaena trifolii* in Zeeuws-Vlaanderen. Vlinders 9(5): 27.

Summary

A very attractive species of day-flying moths is the Six-spot Burnet (*Zygaena filipendulae*). Its striking wing patterns of red and black are suited to deter their predators. The moth species is found along the coastal dunes and in flowery meadows. Their habitat has however declined and the moth is not as common as it used to be. Its foodplants are *Lotus corniculatus* and *L. uliginosus*. A second *Zygaena* species indigenous in the Netherlands is the Five-spot Burnet (*Z. trifolii*). This moth is much rarer than *Z. filipendulae* and can be distinguished by the number and size of its wing spots.